

16. Состав Общественной палаты [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://президент.рф/ref_notes/298.
17. Состав Общественной палаты РФ 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.oprf.ru/ru/about/chambermembers/members2014/>.
18. «Институты медиаторы и их развитие в современной России. 1. Общественные палаты и консультативные советы: федеральный и региональный опыт» / А. Ю. Сунгуров, О. С. Захаров, Л. А. Петров, Н. П. Распопов // ПОЛИС: политические исследования. – 2012. – № 1. – С. 165–178.
19. Тахоева С. С. Конституционно-правовой статус Общественной палаты Российской Федерации: вопросы теории и практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. С. Тахоева. – Москва : Рос. академия правосудия, 2009. – 24 с.
20. Тахоева С. С. Общественная палата Российской Федерации как институт гражданского общества / С. С. Тахоева // Аграрное и земельное право, 2008. – № 2. – С. 13–18.
21. Тиховодова А. В. Общественная палата как политический институт / А. В. Тиховодова // Вестник ВГАВТ. – Вып. 15. – Нижний Новгород : Изд-во ФГОУ ВПО «ВГАВТ», 2005. – С. 103–110.
22. Троицкая Т. В. Конституционно-правовой статус общественной палаты субъекта Российской Федерации: на опыте Приволжского федерального округа : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. В. Троицкая. – Саратов, 2007. – 24 с.
23. Трофимов Е. А. Общественная палата как субститут гражданского общества / Е. А. Трофимов / Система ценностей современного общества : сб. материалов XVIII Междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2011. – 352 с. – С. 127–132.
24. Трофимов Е. А. Институционально-функциональная роль общественных палат в политической системе России: проблемно-праксиологический очерк / Е. А. Трофимов // II Международная заочная научно-практическая конференция «Социально-гуманитарные и юридические науки: современные тренды в изменяющемся мире» : сборник материалов конф. (6 июня 2011 г.). – Краснодар, 2011. – С. 136–139.

Trofimov Evgeny. The Public Chambers in Context of «Phantomity» of Russian Democratization: Political Research. The research deals with the public chambers. As a result of the analysis of the chambers' political and legal status, mechanism of formation, assessment of the personnel composition, and the objectives they set up, it is concluded that the public chambers play a subinstitutional role in Russian polity. It is pointed out that public chambers as public actors do not have the necessary degree of autonomy from the state that produces the subinstitutionalization of political system both in institutional and functional sense. It is noted that the dependence of public chambers on the state to a larger extent is determined by: (a) their composition process, (b) including of the state authorities into the chambers' activities, (c) littleness of recruitment and financial opportunities. It is stated that under conditions of the phantomity of the democratization process in Russia the public chambers are capable of performing mainly instrumental functions related to the maintenance of authoritarian political regime.

Key words: civic chambers, monocentrism, authoritarianism, state, decorative democracy, delegative democracy, civil society.

Трофимов Євгеній. Громадські палати в контексті фантомності російської демократизації: політологічне дослідження. Об'єкт дослідження – громадські палати. На основі аналізу політико-правового статусу, механізму формування, оцінки персонального складу, завдань, що стоять перед громадськими палатами, зроблено висновок про їх субінституціональну роль у російській політиці. Акцентовано, що громадські палати як політичні суб'єкти не мають необхідної самостійності від держави, продукуючої недоінституціоналізацію політичної системи як в інституціональному, так і функціональному плані. Відзначено, що залежність громадських палат від держави значною мірою визначена: а) процесом їх відтворення; б) уключенням у їхню діяльність державних структур у вигляді апаратів громадських палат; в) обмеженістю кадрових і фінансових ресурсів.

Установлюється, що громадські палати в умовах фантомності процесу демократизації в Росії повинні здійснювати *egregie* інструментальні функції, пов'язані зі збереженням авторитарного політичного режиму.

Ключові слова: громадські палати, моноцентризм, авторитаризм, держава, декоративна демократія, делегативна демократія, громадянське суспільство.

Статья поступила в редколлегию
06.09.2017 г.

UDC 94(477+438)«1947»:323.12

Andrzej Wawryniuk

Akcja «Wisła» (1947 r.) jej podłoże, skutki i przebieg. Próba analizy problemu

W artykule autor omawia podejmowanie decyzji politycznych przez rząd Polski w sprawie przesiedlenia Ukraińców między innymi ze wschodnich terenów województwa lubelskiego w 1947 r. Można przypuszczać, że powyższa decyzja

zyskała aprobatę rządu Związku Radzieckiego, ponieważ jej przeprowadzenie nie spowodowało żadnych reperkusji Sowietów w stosunku do ówczesnych władz RP. Przesiedlana pod przymusem ludność ukraińska kierowana była przede wszystkim na tereny północnej, północno-wschodniej i zachodniej części powojennej Polski. Część autorów uważa, że akcja «Wisła» nie była przesiedleniem ale deportacją.

Kluczowe słowa: Akcja «Wisła», przesiedlanie, deportacja, generał Mossor, Lubelszczyzna, Ukraińcy.

Aktualność badań. Jednym z politycznych kroków podjętych po decyzjach międzyrządowych w sprawie demarkacji i delimitacji wschodniej granicy Rzeczypospolitej były przesiedlenia ludności polskiej między innymi z terenów dzisiejszej Zachodniej Ukrainy oraz mniejszości ukraińskiej zamieszkującej Polskę. Oprócz zrealizowanych przesiedleń dokonanych na podstawie umowy międzypaństwowej z 1944 r. rząd polski dokonał przesiedleń Ukraińców ze swych wschodnich terenów kierując ich w nowe, odległe od poprzednich miejsc zamieszkania miejscowości zlokalizowanych na Mazurach, Pomorzu Środkowym i na tzw. Ziemiach Zachodnich. Artykuł ma na celu przybliżenie tej tematyki.

Analiza ostatnich publikacji. W ostatnim czasie ukazało się kilka publikacji na temat Akcji «WISŁA». Najbardziej wszechstronnie powyższą tematykę przedstawiają: Jurij Makar, Michajło Gornyj, Witalij Makar i Antoni Saluk w dziele «Od deportacji do deportacji». Ważną pozycją jest również opracowanie Eugeniusza Misilo «Repatriacja czy deportacja». Dużej wiedzy na powyższy temat dostarcza publikacja «Akcja WISŁA», wydana przez Instytut Pamięci Narodowej, jako zbiór artykułów z konferencji naukowej oraz podobne wydanie «Operacja WISŁA. Materiały z konferencji naukowej 18 marca 1997». Istotnej wiedzy o przesiedleniach i ich metodach można znaleźć w książce Feliksa Sikorskiego «Kabewiaci w Akcji WISŁA». Powyższą tematyką zajmowali się także prof. Grzegorz Motyka i prof. Władysław Filar.

Przedmiot i cel zadania naukowego. Przedmiotem zadania naukowego było ukazanie przesiedleń ludności ukraińskiej ze wschodnich terenów województwa lubelskiego w ramach Akcji «WISŁA». Jako cel zadania naukowego postawione zostały zagadnienia legalizacji i przebiegu powyższej akcji i jej skutków politycznych.

Wykład tekstu. Po zakończeniu działań wojennych na terenach położonych na wschód od Wisły, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego i Rząd Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (USRR) – zapewne za zgodą Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich – zawarły układ o przesiedleniach Ukraińców za Bug. Dokument podpisany 9 września 1944 r. [30] zakładał, że ewakuacja mniejszości ukraińskiej z Polski trwać będzie od 15 października 1944 r. i zakończona zostanie 1 lutego 1945 r. [30, s. 1]. Powyższy termin był dwukrotnie przedłużany. Pierwszy – do 1 listopada 1945 r. a drugi do 15 czerwca 1946 r.

Jak podaje Eugeniusz Misilo przedstawicielami głównymi rządu polskiego do spraw ewakuacji ludności ukraińskiej z Polski byli: konsul Mieczysław Rogalski, który pełnił obowiązki do 30 kwietnia 1945 r., a następnie Józef Bednarz. Ze strony USRR funkcję tę pełnili: Mikołaj Pidhornyj, a następnie od początku 1946 r. Michaił Aleksiejewicz Romaszczenko [22, s. 38].

Profesor Jurij Makar podaje, że w wyniku akcji przesiedleńczej granice Polski opuściło i przybyło do USRR 126 622 rodziny. Według tego samego uczonego na dzień 8 czerwca 1948 r. spośród przesiedlonych z Polski w obwodach, rejonach, miastach przebywały 104 272 rodziny, a miejsce przebywania 14 450 rodzin nie było wiadome [34, s. 697]. Według innego źródła deportowano 482,8 tysiąca osób [7].

Jak powszechnie wiadomo, w latach 1944–1946 w granicach Polski Wschodniej mieszkało około 700 tys. Ukraińców. Pomimo przeprowadzonej akcji przesiedleńczej znaczna liczba mniejszości ukraińskiej w dalszym ciągu zamieszkiwała w granicach Rzeczypospolitej [24].

Należy w tym miejscu ukazać stan bezpieczeństwa obszarów wschodnich polskiego pogranicza w przededniu wprowadzenia Akcji «Wisła».

Spośród wielu dokumentów poruszających zagadnienie wybrane zostały najbardziej charakterystyczne dowody traktujące wyłącznie województwo lubelskie.

1 marca 1946 r. Józef Bednarz, Główny Przedstawiciel Rządu RP do spraw Ewakuacji informował Ministerstwo Administracji Publicznej, że «teren południowej części powiatu hrubieszowskiego i przylegających do niego 3 południowych gmin pow. tomaszowskiego, zamieszkały wyłącznie przez ludność ukraińską w liczbie około 40,000 osób nie był dotychczas objęty akcją ewakuacyjną z powodu grasujących tam nacjonalistycznych band ukraińskich oraz braku wojska. (...) Sprawą ewakuacji Ukraińców z tych terenów ogromnie zainteresowały się czynniki miejscowe i przeprowadzenie tej akcji bez poważniejszych wstrząsów i zwłoki byłoby ze wszech miar pożądane» [5, s. 320].

Sztab Generalny Wojska Polskiego (w 1945 r. w Wojsku Polskim służyło 18996 oficerów, w tym 36 generałów radzieckich) podał, że do 7 najbardziej zagrożonych województw należała również Lubelszczyzna, gdzie tylko w listopadzie odnotowano 71 napadów, z czego 65 traktować należy jako dokonane na tle politycznym, a straty oszacowano na 4.217.866 zł. Jednocześnie dodano, że bezpieczeństwa pasa granicznego, na

terenie którego działają bandy Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) w oparciu o ludność mieszaną polsko-ukraińską, może być rozwiązane przede wszystkim na drodze przymusowego przesiedlenia na tereny Ziemi Odzyskanych w jednej ściśle określonej miejscowości, znajdującej się pod stałą kontrolą organów bezpieczeństwa. W obecnych bowiem warunkach polityczne zorganizowanie terenu pasa granicznego w oparciu o miejscową ludność polską jest w najbliższym okresie niemożliwe do przeprowadzenia [13].

Dowództwo Okręgu Wojskowego nr 7 Wydział Operacyjny w sprawozdaniu z 21 czerwca 1946 r. skierowanym do Szefa Sztabu Generalnego, a dotyczącym akcji przesiedleńczej ludności ukraińskiej z terenów województwa lubelskiego, rozpoczętej w październiku 1944 r. informowało, że dotychczas tylko z trzech powiatów tomaszowskiego, hrubieszowskiego i włodawskiego ewakuowano 34.073 rodziny o łącznej liczbie 128.367 osób (...). Sprawozdanie zawiera też informację, że «w czasie ewakuacji natrafiono na duże trudności, gdyż sprawa ewakuacji była ściśle związana z walką z bandami UPA, które za wszelką cenę starały się przeszkodzić akcji ewakuacyjnej i nie dopuścić do wyjazdu ludności ukraińskiej z terenów Polski do ZSRR. Ludność ukraińska ulegając agitacji i terrorowi band UPA – stawiała zdecydowany opór, wiele z nich kryło się wraz z całym dobytkiem w lasach, sąsiednich gminach, a nawet wyjechało do innych powiatów. (...) Bandy UPA aby nie dopuścić do ewakuacji napadały na oddziały Wojska Polskiego (WP) na stacje załadownicze, niszczyły mosty i szlaki komunikacyjne minując je i wysadzając. (...) Pomimo zakończenia akcji w powiatach tomaszowskim i hrubieszowskim, działalność band na tych terenach nie ustała. Bandy w dalszym ciągu grasują na tych terenach, palą ewakuowane wsie i nie dopuszczają do zasiedlenia ich przez ludność polską. Osiedlana ludność polska we wsiach ewakuowanych jest wypędzana z tych wsi i niejednokrotnie mordowana» [14].

O tragicznej wręcz sytuacji odnośnie bezpieczeństwa na pograniczu pisał też w swoim raporcie 4 lutego 1947 r. M. Romaszenko, Główny Pełnomocnik Rządu Ukraińskiej SRR do spraw ewakuacji ludności z terytorium Polski. Liczący 32 strony raport zawiera informacje – jak to autor określił – o istnieniu band i ich działalności od 9 września 1944 r. W powiecie hrubieszowskim wymienione zostały 52 zdarzenia, w tym 10 z udziałem UPA. Przykładowo w nocy na 24 kwietnia banda UPA [15] ostrzelała z automatów wioskę Żużel, znajdującą się 3 km od stacji Bełz, gdzie znajdowała się polska strażnica graniczna. W rezultacie strzelaniny zniszczono kilka budynków. Wśród mieszkańców są ofiary [37].

Pełnomocnik rządu ukraińskiego podaje również grupy bez określonej ich przynależności, Armii Krajowej (AK), a także wskazuje napady na wioski i skupiska ludności ukraińskiej – jego zdaniem – z udziałem żołnierzy Wojska Polskiego [37, s. 113–120]. W powiecie włodawskim wymienionych jest 25 aktów zbrojnych. W jednym z opisów informuje, że 6 października służba bezpieczeństwa powiatu włodawskiego ujęła dowódcę bandy UPA o pseudonimie «Czarny» wraz z jego sztabem. Dowodzona przez nich banda liczyła około 500 ludzi. 20 października banda zdecydowała o napadzie na Włodawę i odbiciu sztabu. Cztery kilometry przed miastem banda została ostrzelana przez milicję i pracowników bezpieczeństwa. Zabito 9 bandytów, a wielu raniono. Kolejna z informacji podaje, że w okolicach Sławatycz znajdował się sztab bandy UPA liczącej do 300 ludzi, a w innych gminach tego powiatu banda UPA liczy do 1.000 osób [35].

Główny Pełnomocnik Rządu Ukraińskiej SRR informował też, że w nocy na 28 kwietnia 1946 r. banda UPA spaliła wieś Krasówkę. Ograbiono także wszystkich polskich gospodarzy ewakuowanych z USRR do Polski. Banda uprzedziła, że repatrianci muszą opuścić ukraińskie wsie, w przeciwnym wypadku będą zabici [36].

Powiat tomaszowski – opisano 7 przypadków zbrojnych. W jednym z nich podano, że w powiecie operują trzy grupy UPA, liczące do 600 ludzi [37, s. 133].

Z raportu wynika, że wyjątkowo spokojnie było w tym czasie w powiecie chełmskim, gdzie odnotowano 5 przypadków zbrojnych, w tym między innymi zdarzenie z Brzeźna, które miało miejsce 28 marca 1945 r. Wówczas to referent t.(owarzysz przyp. AW) Gruszczanko (imię nieznane) ranil w nocy na stacji Brzeźno własowca, który zginął.

Należy podkreślić, że wiele tragicznych zdarzeń, jakie miały miejsce w tym czasie w bezpośredniej bliskości delimitowanej granicy przez M. Romaszczkę nie zostały opisane, a przecież bezspornym jest, że między innymi UPA paliła opuszczone ukraińskie wioski, niszczyła linie kolejowe, czy drogi, dokonywała napadów na żołnierzy WP i Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP) [6].

Tragiczną sytuację na Lubelszczyźnie dostrzegały również władze bezpieczeństwa. W sprawozdaniu z «działalności jednostek Wojska Polskiego (WP), Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW), Urzędu Bezpieczeństwa (UB) i Milicji Obywatelskiej (MO) na polu walki z bandytyzmem na terenie Rzeczypospolitej Polskiej za m-c listopad 1946 r.» [11] jest informacja, że tylko w ciągu omawianego miesiąca na terenie kraju doszło do 1002 napadów, w tym 27 % to – jak to określono – akty terroru i dywersji na podłożu politycznym oraz sabotaży gospodarczych. Pozostała ilość przestępstw stanowiły napady rabunkowe na szkodę ludności. W województwie lubelskim odnotowano 94 napady, z czego 65 traktowano jako dokonane na tle politycznym.

Wśród powiatów, na terenie których działalność zbrojną prowadziły oddziały leśne występuje także powiat Biała Podlaska, w którym według sprawozdania występuje «[banda] «Świt» – Wolność i Niepodległość (WIN) – 90 ludzi, składająca się z 6 pododdziałów» [11, s. 232, 241, 242] Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego, Sztab Generalny Oddział III Operacyjny, w sprawozdaniu z dnia 23 grudnia 1946 r. opatrzonym gryfem «tajne», egzemplarz nr 1, podało, że październiku 1946 r. na terenie województwa lubelskiego dokonanych zostało 165 napadów, a w listopadzie tego samego roku – 94 napady. Do najbardziej zagrożonych powiatów – jak to określono – «przez polskie bandy polityczne» [9] były powiaty: włodawski, gdzie działała banda «Orlis» (WIN) w sile 100 ludzi składająca się z 2 pododdziałów; lubartowski – banda «Uskok» (WIN) – 18 ludzi, «Szatan» – WIN – 30 ludzi, «Jastrząb» (1 z pododdziałów «Orlisa»); siedlecki – «Młot» – NSZ w sile 60 ludzi, «Korwin» – NSZ – 30 ludzi; białkopodlaski – «Świt» – WIN – 90 ludzi, składająca się z 6 pododdziałów [18, s. 232, 241, 242].

Dokument wymienia też najbardziej aktywne «bandy ukraińskie», które występowały w powiatach: hrubieszowskim – «Pyrirywy» – Ukraińska Powstańcza Armia (UPA) ok. 450 ludzi składająca się z 4 sotni; tomaszowskim – «Żeleźniaka» – UPA – ok. 300 ludzi, składająca się z 3 sotni oraz «Kostka» – UPA z około 150 ludźmi [9, s. 241, 242].

Inny z dokumentów wojskowych sporządzony przez Dowództwo Okręgu Wojskowego Nr 7, Wydział Operacyjny, 21 czerwca 1946 r. skierowany do Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (egzemplarz nr 1 – gryf «tajne») podawał, że «od chwili rozpoczęcia akcji ewakuacyjnej w 1944 roku do dnia 20 czerwca 1946 r. zostało ewakuowanych: z powiatu tomaszowskiego 10.643 rodziny – 38.376 osób; z powiatu hrubieszowskiego 17.766 rodzin – 70.300 osób; z powiatu włodawskiego 5764 rodziny – 19.691 osób. Razem przesiedlono 34.073 rodziny ukraińskie, które łącznie liczyły 128.367 osób [10].

Jak wynika z cytowanego dokumentu, przy tej operacji «natrafiono na duże trudności, gdyż sprawa ewakuacji była ściśle związana z walką z bandami UPA, które za wszelką cenę starały się przeszkodzić akcji ewakuacyjnej i nie dopuścić do wyjazdu ludności ukraińskiej z terenów Polski do ZSRR. Ludność ukraińska ulegając agitacji i terrorowi band UPA – stawiała zdecydowany opór, wiele z nich kryło się wraz z całym dobytkiem w lasach, sąsiednich gminach, a nawet wyjechało do innych powiatów. (...) Bandy UPA, aby nie dopuścić do ewakuacji dokonywały napadów na oddziały WP, na stacje załadowcze, niszczyły mosty i szlaki komunikacyjne minując je i wysadzając. (...) Pomimo zakończonej ewakuacji w powiatach tomaszowskim i hrubieszowskim, działalność band na tych terenach nie ustała. Bandy w dalszym ciągu grasując na tych terenach palą ewakuowane wsie i nie dopuszczają do zasiedlenia ich przez ludność polską. Osiedlana ludność polska we wsiach ewakuowanych jest wypędzana z tych wsi i niejednokrotnie mordowana» [10, s. 28, 29].

W takiej atmosferze terroru a w związku z tym społecznego niepokoju mijał rok 1946, a wraz z nim dojrzała decyzja polityczna ówczesnych władz polskich o konieczności rozwiązania tzw. problemu ukraińskiego na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej.

Jest co najmniej kilka teorii wyjaśniających powody przeprowadzenia Akcji «Wisła». Jedną z nich, mniej wiarygodną, związana jest ze śmiercią generała Karola Świerczewskiego 28 marca 1947 r. pod Baligrodem w Bieszczadach, którą przypisano oddziałom UPA. Są w tej sprawie i takie głosy, że była to śmierć sprowokowana przez innych. Tezę, jakoby śmierć generała była powodem do rozpoczęcia prac związanych z planowaną akcją przesiedleńczą podważają dokumenty z 1946 r. potwierdzające przygotowanie do mającej nastąpić deportacji Ukraińców ze wschodnich terenów Polski.

Bardziej prawdopodobna teza dotyczy trudności związanych z przeprowadzeniem skutecznej ewakuacji pozostałej na przygranicznych obszarach ludności ukraińskiej oraz, co również należy podkreślić, aktywnością w tym terenie oddziałów UPA.

Z powyższą argumentacją zgadzają się np. ukraińscy autorzy ze Zjednoczenia Łemków [29], którzy powołują się na fragment sprawozdania szefa Wydziału III (Operacyjnego) Wojska Polskiego generała Ostapa Stecy z listopada 1946 r. skierowanego do Władysława Gomułki, sekretarza generalnego Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej który pisał, że «rozwiązanie problemu ukraińskiego przede wszystkim w drodze przymusowego przesiedlenia na tereny Ziemi Zachodnich pod ścisłą kontrolą sił bezpieczeństwa» [29, s. 5].

Dodać jednak należy, że w tym okresie np. w województwie lubelskim w ówczesnych władzach partyjnych (Polska Partia Robotnicza) i urzędach bezpieczeństwa dużą grupę stanowili Ukraińcy. Przykładowo w powiecie włodawskim do PPR należało 600 Ukraińców, a 18 było etatowymi pracownikami Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa [20, s. 15]. W powiecie tomaszowskim powiatowy oddział milicji składał się z 83 Ukraińców i 17 Polaków [8, s. 150], a 50 % Urzędu Bezpieczeństwa w Tomaszowie stanowili Ukraińcy [3, s. 4]. Warto też zauważyć, że kierownikiem Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Hrubieszowie byli między innymi Ukraińcy: Mikołaj Oleksa, zatrudniony od 1 kwietnia do końca 1945 r. Od 10 stycznia do 28 maja 1946 r. PUBP w Hrubieszowie kierował chor. Włodzimierz Ałtasiuk, a po nim – do 31 grudnia 1947 r. był na tym

stanowisku chor. Józef Makuch, po którym kierownictwo tej jednostki objął Józef Stroceń, również Ukrainiec, który pracował do 31 grudnia 1949 r. [31, s. 83], a jednym z jego zastępców był Ukrainiec Józef Stroceń [1, s. 281].

W świetle powyższych faktów należy stwierdzić, że przesiedlenia Ukraińców ze wschodnich terenów Polski odbywał się między innymi za zgodą i pod nadzorem części ukraińskich funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa polskich powiatów nadgranicznych.

Według Ewy Frankowskiej Akcja «Wisła» była czystką etniczną, czyli wysiedleniem Ukraińców z ich ziem ojczystych, a następnie rozproszenie na terenach Polski zachodniej i północnej w oparciu o dokładnie przemyślany plan ich asymilacji [17].

Z powyższą opinią trudno się zgodzić, chociażby z uwagi na fakt, że ziemie, z których przesiedlano ludność ukraińską nigdy nie przynależały do Ukrainy i w związku z tym nie mogły być ich ziemiemi ojczystymi.

Chronologicznie rzecz ujmując, kolejnym krokiem czynników wojskowych zmierzających do siłowego rozwiązania tzw. problemu ukraińskiego był, rozpoczęty w styczniu 1947 r. spis rodzin ukraińskich i mieszanych pozostających w południowo-wschodniej Polsce. Wówczas też za podstawę prawną przesiedlenia przyjęto fakt zamieszkania w trzydziestokilometrowym pasie granicznym. Gotowy projekt przesiedleń przedstawił 27 marca 1947 r. generał Stefan Mossor na posiedzeniu Państwowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego oraz Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej [29, s. 5].

Mając na uwadze powyższe oraz zabójstwo generała Karola Świerczewskiego, Biuro Polityczne PPR postanowiło «w ramach akcji represyjnej wobec ludności ukraińskiej (...) w szybkim tempie przesiedlić Ukraińców i rodziny mieszane na tereny odzyskane nie tworząc zwartych grup» [29, s. 6].

Konsekwencją decyzji władz centralnych PPR, była Uchwała Prezydium Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 1947 r., w której jego członkowie: Józef Cyrankiewicz, premier, Władysław Gomułka, wicepremier, Antoni Korzycki, wicepremier, marszałek Michał Rola-Żymierski, minister obrony narodowej, Stanisław Radkiewicz, minister bezpieczeństwa publicznego, wiceminister administracji publicznej, Wincenty Jastrzębski, wiceminister komunikacji i Jakub Berman, podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, w której zapisali, że «w związku z koniecznością dalszej normalizacji stosunków w Polsce dojrzała całkowicie sprawa zlikwidowania działalności band UPA» [12].

W pierwszym punkcie dokumentu zapisano, że Ministerstwo Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego wydzieli odpowiednią liczbę jednostek wojskowych dla przeprowadzenia akcji «oczyszczania zagrożonego terenu i likwidacji band UPA». Oba resorty miały też wyznaczyć dowódcę całej akcji (został nim gen. Stefan Mossor). W Uchwale są również wytyczne co do obszaru, na którym akcja przesiedleńcza miała być przeprowadzona. Stosowny zapis w tej sprawie brzmi: «Państwowy Urząd Repatriacyjny przeprowadzi akcję przesiedleńczą ludności ukraińskiej i ludności mieszanej na terenach, gdzie działalność band UPA może zagrażać ich życiu i mieniu» [12]. Dokument wyznacza też zadania resortom Administracji Publicznej, Komunikacji oraz Poczty i Telegrafów w zakresie sprawnego przebiegu przesiedleń. Natomiast Ministerstwo Skarbu zostało zobowiązane do uruchomienia kredytu na pokrycie kosztów związanych z Akcją «Wisła», której koszt oszacowano na kwotę w wysokości 65.000.000 złotych, w tym tylko w miesiącu 1947 r. wydatki miały wynosić 35.000.000 zł. [12].

Tak więc władze Rzeczypospolitej Polski uznając za zasadne przesiedlenie całej ludności ukraińskiej, w tym również rodzin mieszanych uznały, że wraz z działalnością oddziałów UPA zlikwiduje zagrożenie idei państwa ukraińskiego, o które walczyła właśnie Ukraińska Powstańcza Armia [27, s. 12]. Najprawdopodobniej z tych właśnie względów władze Rzeczypospolitej Polskiej (RP) nie chciały pozostawić dużych skupisk ukraińskich, co miało miejsce we wschodnich terenach państwa polskiego. Jednocześnie należy odnotować, że oprócz Ukraińców i rodzin mieszanych, w których jeden z małżonków był narodowości ukraińskiej, Akcją «Wisła» objęto również grupy etniczne takie jak: Bojkowie, Dolinianie i Łemkowie [27, s. 12]. W sprawie przesiedlenia Łemków wystąpił do Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie Lech Leja, starosta nowotarski, argumentując to potrzebą «stworzenia państwa jednolitego pod względem narodowościowym» [21, s. 9].

Igor Hałagida, historyk narodowości ukraińskiej, pracownik naukowy Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, wykładowca Uniwersytetu Gdańskiego, w wypowiedzi, która ukazała się w Biuletynie Instytutu Pamięci Narodowej podał, że Akcja «Wisła» rozpoczęła się 28 kwietnia 1947 r. o godz. 4.00 rano i trwała przynajmniej trzy miesiące, a przeprowadzała ją Grupa Operacyjna «Wisła» licząca około 20 tys. żołnierzy, którą dowodził wspomniany już generał Mossor. Hałagida podaje też, że pierwotnie akcja miała kryptonim «Wschód» i zdaniem naukowca miała ona związek z przeprowadzoną na Zachodniej Ukrainie deportacją Ukraińców pod nazwą «Zachód». Ma to, zdaniem I. Hałagidy, pośrednio potwierdzać, że Akcja «Wisła» była inspiracją sowiecką [25, s. 12].

Do wykonania akcji przesiedleńczej wyznaczono między innymi: z Ludowego Wojska Polskiego – 47 pułków piechoty i 18 pułków artylerii lekkiej, z Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego – 14 batalionów

operacyjnych, 18 batalionów ochrony i 13 kompanii konwojowych oraz z Milicji Obywatelskiej – 52.808 funkcjonariuszy [33, s. 61].

Zdaniem prokuratorów Instytutu Pamięci Narodowej, operacja miała mieć charakter skoordynowany z działaniami państw sąsiednich, o czym może świadczyć pismo ministra obrony narodowej marszałka Roli-Żymierskiego, z dnia 14 kwietnia 1947 r., skierowane do jego odpowiednika w Republice Czechosłowackiej, gen. armii Ludwika Svobody, o pomoc w udaremnieniu przejścia na terytorium Czechosłowacji «niepożądanych elementów w czasie przygotowywanej akcji wysiedlania ludności ukraińskiej z południowo-wschodnich terenów RP». Takie samo pismo Rola-Żymierski wystosował do ministra obrony ZSRR marszałka Nikołaja Bułganina. W tej samej sprawie ambasada RP w Moskwie w dniu 18 kwietnia 1947 r. przekazała notę zastępcy spraw zagranicznych ZSRR Andrzejowi Wyszyńskiemu [33, s. 62].

16 kwietnia 1947 r. sporządzony został plan przesiedleń, który miał objąć cztery obszary: «S» (Sanok), «R» (Rzeszów), «L» (Lublin) i «G» (Gorlice). Akcję wojskową i przymusowe przesiedlenie miano przeprowadzić w rejonach «S» i «R», a na obszarach «L» i «G» planowano zastosować przesiedlenia drogą administracyjną [17, s. 6]. W obu jednak przypadkach przesiedleńcom dawano 2 godziny na spakowanie najbardziej niezbędnych sprzętów oraz ziemiopłodów i załadowanie ich na podstawione furmanki.

23 kwietnia 1947 r. Biuro Polityczne KC PPP podjęło decyzję o utworzeniu dla «podejrzanych Ukraińców» Centralnego Obozu Pracy (COP) w Jaworznie. Należy dodać, że w pierwszym okresie funkcjonowania COP osadzano tam przede wszystkim osoby podejrzane o współpracę z UPA.

9 maja 1947 r. do obozu w Jaworznie przybywa pierwsza grupa przesiedlanych Ukraińców. Z numerem «1» zapisana została Maria Baran, urodzona we wsi Łukowe, powiat sanocki [21, s. 13].

Wśród 3.936 więźniów obozu były 823 kobiety i kilkanaścioro dzieci. Spis osadzonych w obozie podaje, że do 1950 r., kiedy COP przestał istnieć zmarło tam 150 osób, w tym 146 mężczyzn [21, s. 12]. Pierwszym zmarłym ukraińskim więźniem Jaworzna był Michał Ogarek, rolnik ze wsi Czaszy, powiat leski, który zakończył życie 14 czerwca 1947 r. [23, s. 431].

Należy podkreślić, że w wydawnictwie Instytutu Pamięci Narodowej ujawniono, iż faktycznie w COP Jaworzno zmarło 161 osadzonych (4,3 %). Jednocześnie zastrzegając, że w liczbie tej nie uwzględniono 112 więźniów przebywających w obozie przez dwa dni w maju 1948 r. Łukasz Kamiński, autor cytowanych powyżej informacji zastanawiając się nad dużą śmiertelnością osadzonych napisał, że «była ona wynikiem – obok tortur – przede wszystkim fatalnego stanu sanitarnego obozu oraz złego wyżywienia więźniów. Warunki bytowe w podobozie ukraińskim były znacznie gorsze niż w niemieckiej części COP. Jesienią 1947 r. 60 proc. więźniów nie miało obuwia. Brakowało bielizny, ubrań; jedna z kobiet, aby owinąć swoje nowo narodzone dziecko, musiała podrzeć swoją jedyną spódnicę. W barakach panowała wszawica, która powodowała epidemie chorób zakaźnych, w tym tyfusu. Nie było ciepłej wody ani mydła, wspólne latryny nie były dezynfekowane» [19, s. 176].

Jak już wcześniej napisano, przesiedleniami w ramach Akcji «Wisła» objęto w zasadzie wszystkich Ukraińców i rodziny mieszane z pasa pogranicza wschodniego RP. Były jednak od tej zasady pewne odstępstwa. Przykładowo zwolnieniu podlegali pracownicy Polskich Kolei Państwowych, zakładów przemysłowych oraz zatrudnionych w leśnictwie. Na dowód powyższego można tu podać, że w Ropience pozostawiono 635 osób, w Zagórze 326 osób, a w Komańczy 176 osób [16, s. 84].

Pierwszy odnotowany transport przesiedlanych Ukraińców odjechał ze stacji Kulaszne. Transportowano nim mieszkańców wsi Dołżyca w powiecie sanockim [21, 13]. Niestety w cytowanym źródle brak jest danych co do ilości przemieszczanej ludności znajdującej się w pierwszym składzie kolejowym.

Grzegorz Motyka podaje, że akcję przesiedleńczą rozpoczęto w powiatach: sanockim, leskim, przemyskim, brzozowskim i częściowo w lubaczowskim. Jego zdaniem w pierwszych dniach czerwca 1947 r. wysiedlenia ogarnęły także powiaty: Jarosław, Lubaczów, Gorlice, Nowy Sącz, Nowy Targ, a także w województwie lubelskim [23, s. 426]. G. Motyka zauważa też, że «podczas akcji wysiedlano również niewygodnych dla władz komunistycznych... Polaków. Tylko w rejonie Przemysła potraktowano tak kilkanaście rodzin polskich «zupełnie – jak to określił gen. Mosso – przegniłych wskutek propagandy PSL i NSZ». Nie wiadomo, jak wielu Polaków dotknęły wysiedlenia, ale było ich mniej, niż pierwotnie sugerował Urząd Bezpieczeństwa. W lutym 1947 r. funkcjonariusze tego resortu proponowali nawet deportowanie na Mazury wszystkich mieszkańców miasta Urzędów na Lubelszczyźnie (około siedmiu tysięcy osób), «w których mentalności głęboko tkwi zdecydowana reakcyjność poglądów politycznych i społecznych, jeśli nie wręcz predyspozycje bandyckie» [23, s. 428].

S. Durda napisał, że «przesiedleńcy mieli otrzymywać żywność trzy razy dziennie. Według sprawozdań otrzymywali gorącą strawę według norm żywnościowych II kategorii przewidzianej dla tej akcji. Przykładowo

punkt w Żegiestowie dla 760 osób i wywożonego inwentarza (41 koni, 302 krowy, 104 świnie, 124 kozy, 245 owiec i 31 cieląt) wydał 2281 konserw mięsnych, 51653 kg otrąb, 2 kg cebuli oraz 1895 kg bułek. Punkty etapowe na terenie Wojewódzkiego Oddziału PUR w Rzeszowie, w lipcu 1947 r. wydały dla 3039 osób ogółem 24816 porcji posiłków, w tym 5068 śniadań, 5617 obiadów i 5014 kolacji oraz 9117 porcji suchego prowiantu. Ponadto wydano dla inwentarza (2131 sztuk): 3767 kg otrąb i 3773 kg siana [16, s. 86, 87].

Dużym problemem dla organizatorów Akcji «Wisła» była sprawa zapewnienia przesiedlanej ludności opieki medycznej. Był to rzeczywiście duży problem logistyczny, ponieważ tylko w lipcu 1947 r. na terenie działania WO PUR w Rzeszowie na 3039 przesiedlanych udzielono pomocy 1920 chorym, a najczęściej wykrywaną przypadłością był świerzb (657 przypadków). W nowym Sączu w czasie trwania Akcji «Wisła» udzielonych zostało 1160 porad lekarskich i wykonano 306 opatrunków. W Grybowie pomocy lekarskiej potrzebowało 826 osób, a w Oświęcimiu 5194 osoby, w tym 5 rodzących kobiet. Należy też dodać, że według Punktu Sanitarnego w Oświęcimiu zmarło tam 6 osób (pięć w transporcie i jedna w szpitalu) [16, s. 88].

Cytowany autor podaje też dane dotyczące osób skierowanych do Olsztyna, gdzie od 1 maja do 8 sierpnia 1947 r. w transportach z wysiedloną ludnością ukraińską nastąpiło 31 zgonów, 19 porodów a 158 osób w stanie ciężkim skierowano do szpitali [16, s. 89].

Schwytych w Polsce członków OUN-UPA sądziły w trybie doraźnym wojskowe sądy: Rozpatrzone rocznie 285 spraw obejmujących 364 osoby, w tym 315 cywilnych i 49 wojskowych. W trybie postępowania doraźnego skazano 315 osób cywilnych, oskarżonych o przynależność do UPA i OUN, w tym 173 na karę śmierci, 58 – dożywotniego więzienia, 40 – na 15 lat więzienia, 39 – na kary poniżej 15 lat więzienia. Uniewinniono 5 osób. Wszyscy skazani na karę śmierci byli w strukturach OUN-UPA. W szeregu wypadków wyroki były rażąco niewspółmierne do winy, na przykład, jak ustalał sąd, za to, że szył mundury dla członków UPA, Roman Hawrylak skazany został na karę śmierci [26, s. 674].

Historia instytucji «sądów doraźnych» jako narzędzia walki z podziemiem ukraińskim wiąże się z wnioskiem dowódcy 9 Drezdeńskiej Dywizji Pancerniej, który proponował stworzenie przy jednostkach wojskowych sądów, które miałyby natychmiast sądzić i wymierzać kary na miejscu wszystkim ujętym z bronią w rękę.

Jest rzeczą oczywistą, że przy tego typu oczekiwaniu wojska oraz przychylności Naczelnej Prokuratury Wojskowej musiał zostać powołany Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej (GO) «Wisła». Pierwotną jego siedzibą był Sanok, a następnie Rzeszów. Należy jednocześnie dodać, że członkowie OUN i UPA byli także sądzeni przez Wojskowe Sądy Rejonowe w Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Szczecinie i Warszawie [16, s. 95].

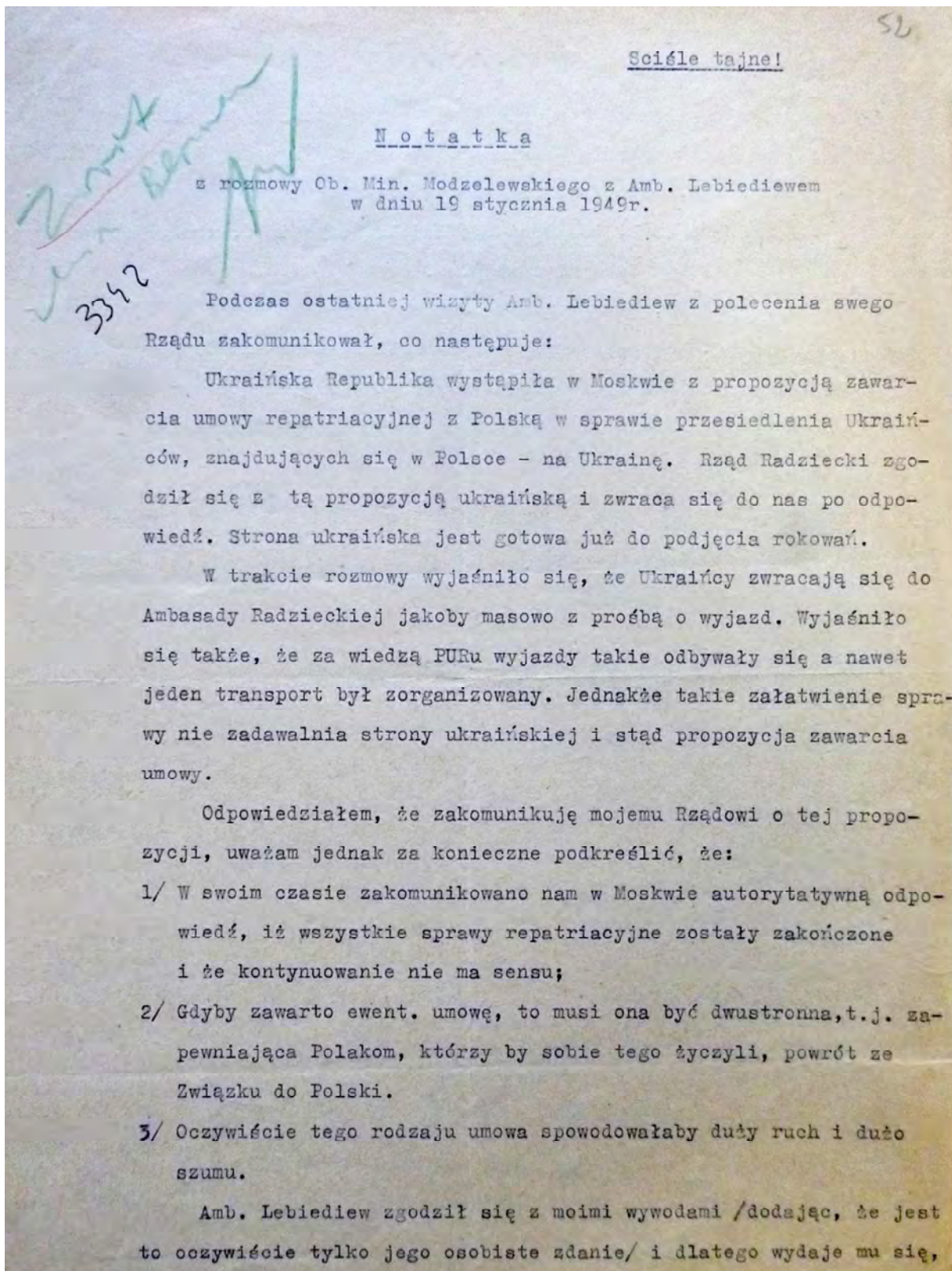
Przedstawione w wersji skrótowej warunki przesiedlenia dotyczyły ponad 140 tys. osób, a cała akcja zakończyła się 31 lipca 1947 r., chociaż wiadomo, że np. jeszcze w 1950 r. wysiedlenia prowadzone były w powiatach: Nowy Targ i Chełm [23, s. 432].

Inny z autorów podaje, że «według oficjalnego komunikatu zabito lub wzięto do niewoli 1.509 członków UPA, do obozów skierowano 2.781 członków OUN współpracujących z UPA. W ramach akcji przesiedleńczej wywieziono na zachodnie i północne ziemie Polskie 140.574 osoby narodowości ukraińskiej» [32, s. 68].

Zakończenie działań wojska w ramach Akcji «Wisła» datowanych na 31 VII 1947 r. poprzedził wydany przez gen. Mossora 22 lipca rozkaz nr 0011/op, w którym napisał między innymi: «...utworzona zarządzeniem Państwowej Komisji Bezpieczeństwa nr 00189 z dnia 17 kwietnia 1947 r. GO «Wisła» w przeważającej większości wykonała swoje zadania. Na całym obszarze Grupy Operacyjnej w dniu dzisiejszym nie ma ani jednej zwartej bandy UPA» [28, s. 158, 159].

Akcja «Wisła» nie była ostatnim na terenie Rzeczypospolitej przesiedleniem ludności narodowości ukraińskiej. Przykładowo na podstawie wymiany listów Cyrankiewicz – Wyszyński z 5 marca 1947 r. odbyła się dodatkowa repatriacja osób nieobjętych umową z 1944 r., którzy w rezultacie działań wojennych znaleźli się na terenie Polski [4]. Przesiedlenia następowały w latach 1947 i 1948 i były traktowane jako akcja przymusowa przeprowadzona za pośrednictwem organów administracji i Państwowego Urzędu Repatriacyjnego. Do końca 1948 r. przesiedleniami objęto 4986 osób, w tym z województw: białostockiego – 179 osób, bydgoskiego – 135 osób, gdańskiego – 384 osoby, katowickiego – 166 osób, kieleckiego – 28 osób, krakowskiego – 1072 osoby, lubelskiego – 40 osób, łódzkiego – 178 osób, olsztyńskiego – 365 osób, poznańskiego 203 osoby, rzeszowskiego – 22 osoby, szczecińskiego – 1049 osób, warszawskiego – 1076 osób i wrocławskiego – 89 osób [2].

Zwraca uwagę mała ilość deportowanych w tym okresie z województw Wschodniej Polski tj. z województwa lubelskiego i rzeszowskiego, przy jednoczesnej dużej ilości przesiedlonych osób narodowości rosyjskiej z województw: warszawskiego, szczecińskiego i krakowskiego.

że byłoby lepiej bez specjalnej umowy stosować dotychczasową praktykę przesiedlania Ukraińców, którzy się zgłoszą na wyjazd do USRR. Zaznaczył, że oczywiście winni oni wyjeżdżać z pewnym dobytkiem.

Zakończył, że prosi o oficjalną odpowiedź, traktując naszą wymianę zdań jako nieoficjalną.

Uważam, że w wypadku zawarcia umowy może ona być tylko dwustronna. Gdybyśmy umowy nie zawarli a stosowali dotychczasową praktykę, powinniśmy również wysunąć postulat stosowania takiejże samej praktyki wobec Polaków chcących wyjechać ze Związku.

Dnia 20 stycznia 1949r.

Za zgodności
G. J.

Notatka z rozmowy ambasadora ZSRR w Warszawie Lebediewa z Ministrem Spraw Zagranicznych RP.

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Archiwum Bolesława Bieruta, sygn. 254/IV/22, k. 352, 353. Foto dokumentu: Andrzej Wawryniuk.

W trakcie przeprowadzonej kwerendy w Archiwum Akt Nowych odnaleziony został – najprawdopodobniej jeszcze nie publikowany dokument – notatka z odbytej rozmowy Karola Modzelewskiego, ministra spraw zagranicznych RP z Wiktorem Lebediewem, ambasadorem ZSRR w Polsce, do której doszło 19 stycznia 1949 r.

Wynika z niej, że strona ukraińska domagała się od strony polskiej dodatkowej zgody na przesiedlenie Ukraińców, którzy pozostawali w RP po dotychczasowych ewakuacjach. Najprawdopodobniej chodziło również o tych, których objęła Akcja «Wisła».

Należy zauważyć, że na dokumencie znajduje się dekretacja Bergmana, a ambasador Lebediew potwierdził, że mimo braku wzajemnej umowy akcje przesiedleńcze Ukraińców z Polski były prowadzone. Sugerował on także, by tego typu praktyki stosowane były w dalszym ciągu.

Wnioski i perspektywy następnych badań. Poruszony temat, pomimo kilku poważnych opracowań naukowych jeszcze przez wiele lat będzie przedmiotem badań zarówno historyków, politologów, socjologów, psychologów, a także specjalistów od wojskowości. Jego interdyscyplinarny charakter powoduje, że wielostronne badania wykonane dotychczas a także perspektywa dalszych wszechstronnych opracowań może doprowadzić do odpowiedzi na pytania dotyczących istoty przesiedleń, ich ewentualnej konieczności i efektów.

Literatura i objaśnienia

1. Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. – T. I. – 1944–1956 / red. K. Szwarzgryk. – Warszawa, 2005. – S. 281.
2. Archiwum Akt Nowych (ANN), Archiwum Bolesława Bieruta, sygn. 254/IV/22, k. 360.
3. Archiwum Państwowe w Lublinie, Zrzeszenie «Wolność i Niezawisłość» Okręgu Lubelskiego, sygn. 170, k. 4.
4. AAN, Archiwum KC PZPR, sygn. 233/12, k. 258–260.
5. AAN, Główny Pełnomocnik do spraw Ewakuacji Ukraińców, sygn. 397/172, k. 320.

6. Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (AMSZ), Polska Komisja Delimitacyjna (P.D.K.), Granica Polska – Związek Radziecki, 1945–1951, z. 1, w. 3, t. 30, s. 1, 2.
7. Апостол М. В. Народний депутат України (посв. № 389), Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про визнання депортованими громадян України, які у 1944–1951 роках були примусово переселені з території Польської Народної Республіки на територію Української Радянської Соціалістичної Республіки» 26 VII 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47976&pf35401=271255>, (1 X 2017).
8. Bednarski W. W. Z dziejów okupacji Ziemi Tomaszowskiej przez Armię Czerwoną oraz terroru UB-NKWD / W. W. Bednarski // «Radzyński Rocznik Humanistyczny». – 2007. – № 5. – S. 150.
9. Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), P.D.K., sygn. IV. 500.1/A. 119, k. 241.
10. CAW, PDK, sygn. IV. 500.1/A. 628, k. 27.
11. CAW, Sztab Generalny Wojska Polskiego, sygn. 500. I/A 119, k. 231.
12. CAW, Sztab Generalny WP, sygn. IV.111.511, bp.
13. CAW, Sprawozdanie z działalności operacyjnej jednostek W.P., W.B.W., U.B. i M.O. na polu walki z bandytyzmem na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w m-cu listopadzie 1946 r., sygn. IV. 500. 1/A. 119, k – 232, 243. Dokument podpisał Szef Oddziału Operacyjnego Sztabu Generalnego gen. bryg. Stecka. Dokument był opatrzony gryfem «tajne», a cytowane jego fragmenty pochodzą z egzemplarza nr 1, który był adresowany do Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego. Ponadto raport otrzymali: gen. dyw. Spychalski, Szef Sztabu Generalnego, z-ca Szefa Sztabu Generalnego, II wiceminister Obrony Narodowej, III wiceminister Obrony Narodowej, generał Radkiewicz, gen. Świetlik, gen. Zarzycki, Szef Dep. Sł. Spr., płk Narbutt i a/a.
14. CAW, Sprawozdanie z przebiegu ewakuacji ludności ukraińskiej z terenu woj. lubelskiego na tereny Z.S.R.R. od chwili rozpoczęcia akcji przesiedleńczej, sygn. IV. 500. 1na dzień 20 IV 1946, sygn. IX. 501. 1/A. 119, k. 28–29. Dokument opatrzony gryfem «tajne». Podpisali go Szef Sztabu D.O.W. 7 płk dypl. Floryanowicz i p.o. Szefa Wydziału Operacyjnego D.O.W. 7 płk Karpowicz. Sprawozdanie sporządzone zostało w 2 egzemplarzach. Cytowane fragmenty pochodzą z egz. Nr 1.
15. Cytuję dosłownie autora raportu.
16. Durda S. Łemkowie na Środkowym Nadodrzu w latach 1947–1990 / S. Durda. – Zielona Góra, 1995. – S. 84.
17. Frankowska E. Akcja «Wisła» 1947 rok – przyczyny i skutki / E. Frankowska. – [s.l.] [s.a.].
18. Ibidem, k. 232, 241, 242. Sprawozdanie podpisał gen. bryg. Steca, Szef Sztabu Operacyjnego Sztabu Generalnego. Z rozdzielnika wynika, że dokument sporządzony był w 13 egzemplarzach i otrzymali go między innymi Naczelnym Dowódcą W.P. gen. dyw. Spychalski, a także generałowie: Radkiewicz, Witold, Świetlik i Zarzycki. Sprawozdanie nosi datę dzienną 23 grudnia 1946 r. i liczy 32 strony.
19. Kamiński Ł. Obóz Jaworzno: ukraiński etap, w: Akcja «Wisła» / Ł. Kamiński // red. J. Pisuliński. – Warszawa, 2003. – S. 176. Autor podaje też, że oprócz naturalnych zgonów były dwa przypadki samobójstw.
20. Makus G. Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w walce z polskim podziemiem niepodległościowym w latach 1944–1947 / G. Makus. – Włodawa, 2009. – S. 15.
21. Misiło E. Kalendarium Akcji «Wisła» / E. Misiło // «Nowa Ukraina». – 2007. – № 1–2. – S. 9.
22. Misiło E. Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenia Ukraińców z Polski do USRR 1944–1946. – T. I. : Dokumenty / E. Misiło. – Warszawa, 1996. – S. 38.
23. Motyka G. Od rzezi wołyńskiej do Akcji «Wisła». Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947 / G. Motyka. – Kraków, 2011. – S. 431 (Auto podaje, że zmarłych w COP Jaworzno było około 160 osób).
24. Olszański T. Diaspora ukraińska w Polsce / T. Olszański // «Zakorzenie». – 2000. – № 1 (9).
25. Polak B. Przeszłość należy do historyków / B. Polak // «Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej». – 2001. – № 8. – S. 12.
26. Poliszczuk W. Dowody zbrodni OUN i UPA / W. Poliszczuk. – Toronto, 2000. – S. 674.
27. Rokita P. Wysiedlenia w Polsce po II wojnie światowej, ich przyczyny oraz społeczne i ekonomiczne skutki / P. Rokita. – Kraków, 2008. – S. 12.
28. Sikorski F. Kabewiacz w Akcji «Wisła» / F. Sikorski. – Warszawa, 1989. – S. 158, 159.
29. Szlanta W. Deportacyjna Akcja «Wisła» istota i skala problemu / W. Szlanta, S. Hładyk. – Gorlice, 2007.
30. Układ pomiędzy Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego a Rządem Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Rad dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium U.S.R.R. i ludności ukraińskiej z terytorium Polski z 24 kwietnia 1944 r. // Archiwum Akt Nowych (AAN), Akta Bolesława Bieruta, sygn. 254/IV – 22, k. 49–55.
31. Wawryniuk A. Ukraińcy z powiatu hrubieszowskiego i tomaszowskiego // wobec przesiedleń w związku z nową granicą pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR po 1944 r. / A. Wawryniuk // «Archiwariusz Zamojski». – 2013. – T. 12. – S. 83.
32. Wilczur J. E. Akcja «Wisła» – 1947 rok. / J. E. Wilczur // Prawda i fikcje // w: Operacja «Wisła. Materiały z konferencji naukowej 18 marca 1997 / red. Tańska I. – Warszawa, 1998. – S. 68.

33. Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN, Ludobójstwo, t. 2 / red. R. Ignatiew, A. Kury. – Warszawa, 2008. – S. 61.
34. Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947) / Ю. Макар та ін. // Дослідження. Спогади. Документи // Т. 1 : Дослідження. – Чернівці : Букрек, 2011. – С. 697.
35. ЦДАГОУ, ф 1, оп. 23, спр. 4356, арк. 123, 124.
36. ЦДАГОУ, ф 1, оп. 23, спр. 4356, арк. 121–124 : Dokument na prośbę autora został odtajniony. Uwierzytelniona kopia w moim posiadaniu. Słownictwo oryginalne.
37. ЦДАГОУ, ф 1, оп. 23, спр. 4356, арк. 121–124.

Wawryniuk Andrzej. Operation «Vistula» (1947) its Background, Effects and Course. Attempt to Analyse the Problem. In article, the author discusses making political decisions by the Polish government on resettlement of the Ukrainians, among others from the Eastern territories of lubelskie voivodeship in 1947. One can assume that the above decision was approved by the Soviet Union's government because its conduct did not cause any repercussions of the Soviets towards the current authorities of Poland. The resettled Ukrainian population was directed mostly to the territories of northern, north-eastern and western part of post-war Poland. Some authors claim that the Operation Vistula was not a resettlement but a deportation.

Key words: operation Vistula, resettlement, deportation, general Mossor, Lubelszczyzna, Ukrainians.

Вавринюк Анджей. Операція «Вісла» (1947) – її причини, наслідки й перебіг подій. Спроба аналізу проблеми. У статті проаналізовано політичні рішення польського уряду щодо переселення українців, між іншим – зі східних районів Люблінського воєводства в 1947 р. Можна припустити, що вищевказане рішення було схвалене урядом Радянського Союзу, оскільки її проведення не спричинило жодних негативних наслідків СРСР у ставленні до тодішньої влади Республіки Польща. Примусово переселене українське населення насамперед було спрямоване в райони північної, північно-східної та західної частин післявоєнної Польщі. Деякі автори вважають, що операція «Вісла» – це не переселення, а депортація.

Ключові слова: операція «Вісла», переселення, депортація, генерал Моссор, Любельщина, українці.

Artykuł nadszedł do kolegium redakcyjnego
22.09.2017 r.